

UNIVERSITATEA DIN CRAIOVA

FACULTATEA DE DREPT

**PROTECȚIA JURISDICȚIONALĂ A DREPTURILOR
FUNDAMENTALE LA NIVEL NAȚIONAL**

- REZUMAT-

**CONDUCERE ȘTIINȚIFICĂ:
Prof. univ. dr. Dan Claudiu DĂNIȘOR**

**Doctorand,
MAZILU D. Mihaela**

**Craiova
2016**

Motto:

„Numai atâta limitare de libertate este legitimă și nepremejdioasă, câtă este strict necesară pentru evitarea unei limitări și mai mari. Apele vii stăvilite și canalizate rămân fecunde, chiar dacă câte odată pricinuiesc pagube; numai un nebun le poate dori perfecta solidaritate a înghețului[!]”

(D. Barnoschi, *Originile democrației române*, Iași, 1922, p. 283)

– REZUMAT –

Încă din 1576 doctrina franceză părea să admită posibilitatea contestării legilor ordinare în fața unei instanțe abilitate. La baza acestei idei se afla considerația potrivit căreia sunt false și nule toate legile care sunt contrare „legii lui Dumnezeu și a naturii”¹. Pe de altă parte, deși profesorul Jean Bodin susținea o astfel de posibilă nulitate, tot el sublinia necesitatea refuzării aplicării unui drept la rezistență față de legea nedreaptă, deși din punct de vedere teoretic admitea că, în anumite situații, atât cetățenii cât și magistrații pot refuza respectarea legilor contrare dreptului.²

După Bodin, un alt mare reformator, profesorul Hans Kelsen, se întreba nu dacă dreptul de a contesta validitatea unei legi promulgate trebuie sau nu să rămână doar pe hârtie, ci dacă acest drept implică și un control intrinsec de constituționalitate care s-ar realiza prin raportare la un catalog de drepturi și libertățile fundamentale, conținut de altfel în orice constituție modernă și apărut ca rezultat al transpunerii cerințelor dreptului natural în drept pozitiv.³

Pornind de la ideile lui Bodin, dar și ale lui Kelsen, progrese considerabile au fost realizate, «dreptul de rezistență» prezent în scrierile lui Bodin devenind regula

¹Precum este rezumat de Dieter Grimm, *La souveraineté*, în *Traité international de droit constitutionnel* (M. Troper, D. Chagnollaud, coord.), Tome I, Paris, Dalloz, 2012, pp. 548 – 606, la p. 559. De asemenea, a se vedea și J. Bodin, *Six Livres de la Republique, Livre Troisième*, Fayard, 1986, capitolul IV, la p. 98, p. 100, p. 113 sau p.115. Pentru această posibilitate oferită magistraților în Roma antică, a se vedea J. Declareuil, *Rome The Law-Giver*, Routledge, New York, 1994, la p. 89: "More original and important was the magistrate's assumption of authority to cancel on the ground of their injustice certain normal effects of the statute or the Civil Law".

²Dieter Grimm, *La souverainete*, op. cit., la p. 559. A se vedea și L. Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, 3ème édition, tome III, ed. de Boccard, 1930, la p. 710: "J'appelle loi inconstitutionnelle, toute loi contraire au droit supérieur écrit ou non écrit".

³H. Kelsen, *Aperçu d'une théorie générale de l'État*, Revue du droit public, 1926, la p. 603: "Issus de la doctrine du droit naturel, qui admettait que l'Etat est limité par des regles absolues, provenant d'une instance qui lui serait étrangere, ils font aujourd'hui l'objet, en tant qu'éléments du droit positif, de normes étatiques".

zilelor noastre, iar controlul intrinsec de constituționalitate al normelor - piatra de temelie a protecției drepturilor fundamentale într-un stat de drept. De aceea, doctrina a afirmat că, în prezent, „a contempla legea, așa cum ar trebui să fie, înseamnă a avea în vedere mistică revoluționară a legii, Legea sacră, îndumnezeită, operă de perfecțiune”, dar „a scrie despre lege, astfel cum ea este, înseamnă a vorbi despre o regulă juridică, subordonată, relativizată, operă imperfectă”.⁴

Întreaga lucrare reprezintă o scriere despre o lege ce nu mai este considerată a fi sacră pentru justițiabil, ci operă imperfectă supusă permanent criticii judecătorului⁵, privită de altfel cu suspiciuni încă de la începutul existenței sale juridice. Legea este nevoită să depășească nu numai obstacolul politic dat de necesitatea existenței unei majorități suficiente pentru a putea fi înțea, ci și pe cel al variatelor forme de control jurisdicțional. De fapt, o triadă de controale este instituită la nivel național, consecință directă a consacrării unei protecții multiforme conferite drepturilor fundamentale prin instrumente naționale, internaționale și supranaționale.⁶

Se promovează, prin urmare, o nouă paradigmă a constituționalismului, aceea în care dreptul nu mai este în mod exclusiv asimilat legiilor, ci legilor și Constituției⁷, pentru ca în cazul statelor membre ale Uniunii Europene, noua

⁴B. Mathieu, *La loi*, 2e ed. Paris, Dalloz, 2002, p. 1 *apud* H. Dumont, S. Van Drooghenbroeck, *La loi*, în *Traite international de droit constitutionnel* (M. Troper, D. Chagnollaude, coord.), Dalloz, Paris, 2012, pp. 530-572, la p. 530: „songer à la loi, telle qu'elle devrai (?)être, c'est avoir a l'esprit la mystique revolutionnaire de la loi, la Loi sacrée, divinisée, oeuvre de perfection: ecrire sur la loi, telle qu'elle est, c'est parler d'une règle juridique, subordonnée, relativisée, oeuvre imparfaite”.

⁵Sau chiar a autorităților administrative - în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii autoritățile administrative având competența în temeiul jurisprudenței Costanzo (C-103/88, EU:C:1989:256) a Curții de Justiție de a înlătura de la aplicare orice normă de drept națională contrară dreptului Uniunii.

⁶Luigi Ferrajoli, *Theorie des droits fondamentaux*, în *Traité international de droit constitutionnel*, Dalloz, 2012, la p. 211.

⁷Manuela Atienza, *L'Argumentation*, în *Traité international de droit constitutionnel*, 2012, Dalloz, tome I, *Theorie de la Constitution*, pp. 506 – 543, la p. 511.

paradigmă să fie chiar depășită din moment ce dreptul nu mai este asimilat nu numai legilor și Constituției, ci și dreptului CEDO și dreptului Uniunii. De aceea, în prezenta lucrare vom teoretiza maniera în care atât drepturile fundamentale ale Uniunii Europene, cât și dreptul CEDO, sunt invocate în mod concomitent pe rolul judecătorului din România. În urma acestui demers, vom observa că asistăm la un grad ridicat de diversificare jurisdicțională a protecției drepturilor fundamentale, protecție care, pe de altă parte, deși apare organizată într-un mod plural, este rareori cu adevărat pluralistă.

Pentru a dovedi aspectele menționate mai sus, lucrarea de cercetare este structurată în trei părți.

Prima parte redă în mod comparativ diferitele mecanisme procedurale prin care drepturile fundamentale pot fi în mod eficient invocate pe rolul instanței de drept comun din România. Vom observa avantajele și dezavantajele excepției de neconstituționalitate, excepției neconformității cu dreptul CEDO ('excepția de neconvenționalitate') precum și avantajele și dezavantajele mecanismului în cadrul căruia se va verifica, de către instanța de drept comun, conformitatea cu dreptul UE a normei aplicabile cauzei *pendinte* ('excepția de neconformitate cu dreptul UE'). Scopul analizei comparative este dat de necesitatea de a sublinia faptul că aceste excepții procedurale declanșează, fiecare în parte, un control instrinsec al normei, ce are drept obiectiv eliminarea, modificarea sau inaplicarea normelor contrare drepturilor și libertăților fundamentale. Invocarea concomitentă a acestor excepții pe rolul instanței de drept comun este realizată cu scopul garantării pentru justițiabil a aplicării aceluși control al normei capabil de a oferi cea mai sporită protecție drepturilor sale.

Partea a doua, formată din capitolele II, III și IV, continuă cu analiza condițiilor în care dispozițiile de drept UE și drept CEDO pot fi invocate pe rolul instanțelor naționale, acestea devenind norme de referință în raport de care un control intrinsec al normei urmează să fie în mod concret realizat.

Ca atare, vom analiza diferitele tipuri de control jurisdicțional existente, accentul fiind pus în primul capitol pe maniera în care normele de drept UE și drept CEDO au fost integrate în cadrul controlului de constituționalitate, Curtea Constituțională a României devenind competentă să realizeze un control „*ascuns*” de conformitate cu dreptul UE și dreptul CEDO în cadrul controlului de constituționalitate. Vom observa astfel cum instanța de contencios constituțional național stabilește și uniformizează marja de acțiune a normei de drept al Uniunii care conferă o protecție drepturilor fundamentale ale justițiabilului precizând, prin condiționare, inclusiv modalitățile în care respectiva normă va produce efecte în cadrul unui control de constituționalitate. Totodată, vom observa cum Curtea Constituțională impune instanțelor de drept comun, inclusiv Înaltei Curți de Casație și Justiție, propria sa interpretare a Convenției Europene a Drepturilor Omului.

În capitolul III indicăm maniera în care drepturile fundamentale ale dreptului Uniunii pot fi invocate, direct sau indirect, pe rolul instanței de drept comun pentru a asigura dreptul justițiabilului la un control autonom de conformitate ce își are sursa în articolul 148 alin. (2) și (4) din Constituție.

Ultimul capitol din această parte va privi controlul de convenționalitate, respectiv acel control în cadrul căruia instanța de drept comun verifică dacă dreptul CEDO este respectat de puterea legiuitoare și executivă națională, având în același

timp obligația să aplice și un control „*ascuns*” de conformitate cu dreptul Uniunii, din moment ce normele de drept UE sunt folosite de Curtea de la Strasbourg pentru a conferi o interpretare evolutivă drepturilor fundamentale garantate în Convenție și Protocoalele aferente.

Partea a treia, formată din capitolul V, se concentrează pe maniera în care aceste mecanisme de control a normei juridice dau naștere la diferite probleme specifice acestei „constelații jurisdicționale” atunci când standardul de protecție cel mai ridicat este cel asigurat doar prin intermediul Constituției. Vom arăta astfel limitele și contralimitele obligației aplicării cu prioritate a drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene, precizând caracteristicile identității constituționale naționale, precum și asemănările acesteia cu noțiunea de *jus cogens* prezentă în dreptul internațional public. Aceste noțiuni, alături de cea de „interes național” vor fi prezentate ca limite în fața forței de unificare a sistemelor de protecție congruente a drepturilor fundamentale ce acționează la nivel național, obligând totodată instanțele naționale să păstreze în circuit norma națională ce asigură un grad mai ridicat de protecție, deși aceasta ar fi considerată – din cauza contradicției sale cu dreptul Uniunii – o normă viciată și deci inaplicabilă în domeniul de acțiune al dreptului Uniunii.

Ca atare, această lucrare de cercetare surprinde maniera în care protecția jurisdicțională a drepturilor fundamentale este realizată la nivel național, pe rolul unei instanțe de drept comun și prin activarea tuturor mecanismelor de protecție disponibile, cu scopul de „a fotografia” în mod concret interacțiunea dintre diferitele tipuri de control intrinsec al normelor, existând posibilitatea ca în cadrul aceluiași litigiu să se declanșeze intervenția atât a Curții Constituționale, cât și a

Curții de Justiție, iar, pe viitor, a Curții Europene a Drepturilor Omului.⁸ Totodată, am dorit să arătăm maniera prin care Curtea Constituțională a României încearcă să-și impună propria interpretare a Convenției, dar și a dreptului Uniunii, arogându-și chiar competența de a controla – pe viitor – dacă puterea legiuitoare națională a garantat cel puțin același standard de protecție conferit drepturilor fundamentale de către dreptul Uniunii, fără a putea, totuși, „încătușa” judecătorul de drept comun, și asta datorită jurisprudenței *Melki și Abdeli*⁹ a Curții de Justiție.

Concluzionăm cercetarea arătând că în prezent, motorul garantării efective a protecției drepturilor fundamentale este chiar judecătorul național ce este chemat să asigure nu numai standardul național de protecție impus prin intermediul Constituției, ci și standardul minim impus de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, precum și standardul de protecție impus de Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii și de principiile generale ale dreptului Uniunii. În cadrul acestei acțiuni de protecție nu există încă o structurare a manierei în care vor interacționa cele trei tipuri de control, fiind însă cert faptul că atât aplicarea dreptului Uniunii – și mai ales a Cartei, cât și a dreptului CEDO, a devenit o sarcină zilnică a instanțelor naționale.

Drept urmare, legea din România se subordonează nu numai Constituției, ci și dreptului internațional de protecție a drepturilor omului, și în special Convenției Europene a Drepturilor Omului, precum și dreptului Uniunii Europene – în ansamblul său. Datorită acestor permutări, drepturile fundamentale - alături de interpretările autentice conferite acestora de cele trei instanțe specializate - încetează să mai fie rezultatul unei dezvoltări și reglementări pur naționale,

⁸A se vedea Protocolul nr.16 la Convenție, semnat de România în data de 14 octombrie 2014, disponibil spre consultare la http://www.echr.coe.int/Documents/Protocol_16_ENG.pdf [.]

⁹Hotărârea Curții (Marea Cameră) din 22 iunie 2010, C-188/10 și C-189/10, EU:C:2010:363.

elaborarea și aplicarea lor realizându-se în cadrul unui proces ce transcende frontierele teritoriale, dar care se derulează, în principal, numai la nivel național.